

MAKNA SIMBOLIS TRADHISI ENTAS-ENTAS DENING AMONG TANI WONTEN ING PADHUKUHAN PAYAK WETAN SRIMULYO PIYUNGAN BANTUL

THE SYMBOLIC MEANING OF ENTAS-ENTAS TRADITION BY FARMERS IN EAST PAYAK SRIMULYO PIYUNGAN BANTUL

Dening: Monalia Yuliana, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Panaliten menika gadhah ancas (1) ngandharaken tata lampahing tradhisi entas-entas dening among tani wonten ing Padhukuhan Payak Wetan, Srimulyo, Piyungan, Bantul, (2) kangge mangertosi ubarampe ingkang dipunbetahaken wonten ing tradhisi entas-entas, saha (3) kangge mangertosi makna simbolik ubarampe wonten ing tradhisi entas-entas. Panaliten menika kalebet panaliten ingkang migunakaken metode *deskriptif kualitatif*. Objek saking panalitenipun inggih menika upacara tradhisi entas-entas saha ubarampe sajenipun. Teknik ingkang dipunginakaken kangge ngempalaken data menika ginakaken cara *observasi partisipan*, *wawancara mendalam*, saha ngginakaken *dokumentasi*. Piranti ingkang dipunginakaken menika lembar *observasi*, pandom wawancara, piranti nyerat, piranti ngrekam, *camera* utawi *handphone*. Cara kangge ngesahaken data menika ginakaken *triangulasi sumber* saha *triangulasi metode*. Data ingkang sampun ngempal saklajengipun dipunanalisis ngginakaken *analisis induktif*. Asiling panaliten ingkang saged kapanggihaken inggih menika tata lampahing upacara mblowoki saha kendhuri entas-entas, ugi kapanggihaken ubarampe mblowoki saha ubarampe kendhuri entas-entas. Panaliti ugi manggihi makna simbolik saking sedaya ubarampe menika.

Pamijining tembung: Tradhisi, entas-entas, among tani.

Abstract

This research aimed to (1) explain about the process of entas-entas tradition by the farmers in Payak Wtan village, Srimulyo, Piyungan, Bantul, (2) find out the ritual offerings used in entas-entas traditional ceremony, and (3) find out the symbolic meaning of the ritual offerings in entas-entas traditional ceremony. This research used descriptive qualitative method. The objects of this research were entas-entas traditional ceremony and the ritual offerings used in this ceremony. The techniques of the data collection used in this research were participant observation, in-depth interview, and the documentation. The instruments used in this research were observation sheet, interview guideline, ballpoint, and camera. The data validations of this research were the resource triangulation, and the method triangulation. The technique of the data analysis used in this research was the inductive analysis technique. The result of this research showed that there are mblowoki and kedhuri in entas-entas traditional ceremony. The researcher finds the ritual offerings used in mblowoki and kendhuri ceremony in entas-entas. Moreover, the researcher also finds the symbolic meaning of the ritual offerings in entas-entas traditional ceremony.

PURWAKA

Tradhisi menika salah satunggaling upacara tradhisi ingkang dipunlampahi dening masarakat Jawi. Tradhisi menika dipuntindakaken kaliyan masarakat kangge ngormati para leluhur utawi tiyang sepuh, saha kangge ngaturaken raos sokur dumateng Gusti Kang Akarya Jagad. Miturut Pranoto (2009: 23) Tata paugeraning urip inggih menika “cikal bakal” saking adhat istiadhat Jawi ingkang sampun daya mangaribawa saking agami Hindhu, Budha, Islam, Kristen lan agami sanesipun.

Saking tata paugeraning urip menika kaliyan masyarakat Jawi dipunwujudaken upacara-upacara adhat lan tata adhat istiadhat ingkang miturut kabetahan masarakat piyambak. Saking upacara-upacara adhat menika gadhah dhasar kangge ngaturaken wujud matur nuwun lan raos sokur saha payuwunan donga dateng Gusti Kang Murbeng Dumadi. Adhat utawi tradhisi menika wonten werni-werni ingkang dipunlampahi, kadosta tradhisi entas-entas wonten ing Padhukuhan Payak Wetan. Tradhisi entas-entas menika ngandharaken adhat istiadhat among tani wonten ing tanah Jawi. Tradhisi menika namung dipunlampahi dening among tani ingkang sabinipun dipuntanemi pantun, amargi tradhisi menika mliginipun taneman pantun.

Adhedasar saking reng-rengan perkawis ingkang wonten saged dipunpendhet wosing perkawis ingkang badhe dipunrembag inggih menika:

1. Kadospundi tata cara lampahipun tradhisi entas-entas dening among tani wonten Padhukuhan Payak Wetan ?
2. Menapa kemawon ubarampe ingkang dipunginakaken wonten tradhisi Entas-entas ?
3. Menapa kemawon makna simbolik ubarampe wonten ing tradhisi entas-entas?

GEGARANING TEORI

Kebudayaan menika salah satunggaling *identitas* lan *asset* ingkang dipungadhahi kaliyan masarakat. Koentjaraningrat (1990: 180) gadhah pamanggih menawi kebudayaan inggih menika *keseluruhan sistem gagasan, tindakan dan hasil karya manusia dalam rangka kehidupan manusia yang dijadikan milik diri manusia dengan belajar*. Liliweri (2003: 8) ugi mratelakaken bilih kebudayaan inggih menika komunikasi simbolis, simbolisme menika ketrampilan kelompok, pangertosan, sikap, nilai lan motif. Makna saking simbol-simbol menika dipunsinauni lan dipunsebar wonten masarakat. Kanthi menika kebudayaan saking asiling karya manungsa ingkang dipunlampahi kaliyan manungsa wonten ing pagesangan lan dipungadhahi sesarengan supados saged dipunsinauni lan dipunsebar wonten masarakat sanesipun.

Upacara tradhisi menika salah satunggiling upacara ingkang dipunlampahi dening masarakat kangge nyuwun donga utawi raos sukur dateng Gusti Allah ingkang awujud warni-warni gayut kaliyan ingkang dipunsuwunaken. Miturut Tim Balai Bahasa (2011: 730) tradhisi ingkang ateges adat turun-temurun. Tradhisi dipunlaksanaken kanthi sesarengan kangge ngormati lan kangge nglestantunaken budaya Jawi.

Miturut Poerwadarminta (1939: 122) entas-entas saking tembung entas ingkang tegesipun mentas. Entas-entas inggih menika mentas saking anggenipun garap sabin. Tradhisi entas-entas menika gambaraken raos sokur para tani amargi sampun diparingi kalancaran anggenipun garap sabin lan nyuwun donga dateng Gusti ingkang Maha Welas Asih supados asiling tani samangkeh saged sae.

Tradhisi entas-entas menika biasanipun dipunadani menawi para tani sampun paripurna anggenipun garap sabin. Inggih kedah dipunlampahi dening para tani menawi garap sawah inggih menika:

1. Damel uritan utawi wiji pantun.

2. Kangge nengga uritan dados, para tani saged nyicil damel gadhangan utawi papan kangge nyebar wiji pantun.
3. Nyebar uritan pantun ingkang sampun dikum sakdangunipun kirang langkung 2 dinten. Supados saged mangertosi wiji pantun ingkang sae, pramila kedah dipunkum rumiyin. Menawi sampun dikum saged mangertos menawi wiji pantun menika kemambang ateges wiji pantun menika gabug. Lajeng wiji pantun dipunasataken saking toya menika saha nengga wiji pantun ajeng thuku alit-alit.
4. Mbikak wiji pantun menawi sampun umur 1 minggu.
5. Tamping lan mopok sabin.
6. Ngluku lan garu (Nlaktor).
7. Ndaut wiji pantun wonten ing gadhangan.
8. Nanem wiji pantun wonten sabin ingkang sampun dados ler-leran.

Saksampunipun dipuntanemi pantun lajeng tradhisi etas-entas saged dipunadani. Tiyang Jawi menika tasih pitados menawi badhe nanem pantun menika kedah ningali pranata mangsa. Amargi nanem pantun menika salah satunggiling pakaryan ingkang ageng. Miturut Departemen Pendidikan lan Kebuyaaan (1977: 42) wonten 12 mangsa tandur inggih menika :

1. Mangsa Kasa kirang langkung wonten ing wulan Juni utawi Juli.
2. Mangsa Karo kirang langkung wonten ing wulan Agustus.
3. Mangsa Katelu kirang langkung wonten ing wulan September.
4. Mangsa Kapat kirang langkung wonten ing wulan Oktober.
5. Mangsa Kalima kirang langkung wonten ing wulan Nopember

6. Mangsa Kanem kirang langkung wonten ing wulan Desember.
7. Mangsa Kepitu kirang langkung wonten ing wulan Januari.
8. Mangsa Kewolu kirang langkung wonten ing wulan Februari.
9. Mangsa Kesanga kirang langkung wonten ing wulan Maret.
10. Mangsa Kesepuluh kirang langkung wonten ing wulan April.
11. Dhestha kirang langkung wonten ing wulan Mei.
12. Sada kirang langkung wonten ing wulan Juni.

Mangsa wonten mriki beda-beda kaliyan mangsa sanesipun. Tuladhanipun wonten ing mangsa Kasa lan Sada menika wonten 41 dinten. Menawi mangsa Karo lan Dhestha menika wonten 27 dinten. Mangsa Katelu lan kesepuluh menika wonten 24 dinten. Mangsa Kapat lan Kesanga menika wonten 25 dinten. Mangsa Kalima lan Kewolu menika wonten 21 dinten. Mangsa Kanem lan Kapitu menika wonten 47 dinten.

Saking kalih welas mangsa menika kedah dimangertosi kaliyan para among tani, amargi menawi luput anggenipun milih mangsa saged pikantuk kapitunan utawi *gagal panen*. Tuladhanipun menawi nanem pantun dipunwiwiti ing mangsa Kewolu menika pantun saged gabug, amargi ing mangsa Kewolu menika kathah barat ingkang ageng dadosaken pantun menika kathah ingkang gabug utawi boten wonten woh. Mangsa Kewolu menika pantun kedah sampun merkatak. Dados wekdal kangge nanem pantun menika saenipun setunggal utawi kalih wulan sakderengipun, inggih menika ing mangsa Kanem utawi Kepitu (Desember dumugi Januari).

Boten namung mangsa kemawon taksih wonten among tani anggenipun nanem pantun menika taksih

ningali petungan Jawi kangge nanem pantun supados anggenipun nanem menika pikantuk asil ingkang sae. Endraswara (2003: 102) ngandharaken bilih petungan Jawi menika dados jati dirinipun tiyang Jawi. Petungan menika sampun rumaket ing masarakat Jawi. Amargi, sedaya tindak-tandukipun tiyang Jawi menika boten uwal saking petungan.

Tani menika salah satunggiling *mata pencaharian* tiyang Jawi. Kangge nyekapi kabutuhan padintenanipun tiyang tani menika nenandur napa kemawon ingkang saged dipuntanem wonten pekarangan utawi sabin. Miturut Poerwadarminta (1939: 9) Among tani menika tegesipun wong tani. Among tani menika tiyang ingkang garap sabin. Among tani menika salah setunggaling tiyang ingkang makmuraken tiyang sanesipun, amargi among tani menika saged biyantu sedaya masarakat saking asiling tetanduran ingkang dipuntanem kaliyan among tani.

Ritual utawi tradhisi ingkang dipunlampahi dening masarakat Jawi menika biasanipun ginakaken ubarampe. Ubarampe menika piranti kangge ritual utawi sarat jangkepe tata upacara tradhisi lan biasanipun kangge simbol utawi lambang. Ubarampe sajen ingkang dipunginakaken menika biasanipun awujud dhedhaharan ananging ugi wonten piranti-piranti sanesipun. Ubarampe sajen wonten ing tata upacara tradhisi menika gadhah makna simbolisipun piyambak-piyambak. Makna simbolis saking sajen menika gadhah teges werni-werni ingkang biasanipun gayut kaliyan pagesangan tiyang ing salajengipun. Ubarampe ingkang dipunginakaken lan dipuntegesi maknanipun menika gumantung kaliyan masarakat ingkang pitados.

Miturut Endraswara (2006: 171) *simbol* saking tembung Yunani inggih menika *symbolon* ingkang tegesipun tandha utawi ciri kangge maringi persa dateng tiyang sanes. Manungsa menika makhluk ingkang budaya lan budaya manungsa menika kathah

ingkang ginakaken *simbol*. *Simbol* menika biasanipun sampun disarujuki kaliyan tiyang sanes kangge nglampahi ritual. Menawi miturut Liliweri (2003: 179) *simbol* inggih menika '*sesuatu*' yang terdiri atas '*sesuatu yang lain*'. Makna menika saged dipuntedahaken dados simbol. Herusatoto (2001: 26) ugi mratelakaken bilih *simbolisme* inggih menika paham ingkang nderek *pola-pola* ingkang ndasaraken diri menika kanthi *simbol-simbol*. *Simbolisme* menika sampun *mewarnai* tindak-tanduk manungsa saking unggah-ungguh, basa, ngelmu pangertosan saha religi.

CARA PANALITEN

Jinis panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika ginakaken metode *deskriptif kualitatif*, amargi wonten panaliten menika nyariosaken fakta, kawontenan lan *fenomena* ingkang wonten ing tradhisi entas-entas.

Papan kangge panaliten menika dipunlaksanakaken wonten ing Padhukuhan Payak Wetan, Srimulyo, Piyungan, Bantul. Papan ingkang ngawontenaken tradhisi entas-entas menika wonten dalemipun Bapak Teguh Rahayu Slamet.

Wekdal kangge ngadani tradhisi entas-entas menika saksampunipun among tani paripurna anggenipun nggarap sabin utawi nanem pantun. Tradhisi entas-entas menika dipunadani ing tandur mangsa Kanem lan Kepitu utawi mangsa rendheng. Panen rendheng utawi panen labuh menika para tani nanem pantun ing wiwit mangsa rendheng utawi kathah udan. Panaliten menika badhe mendhet *data* ing panen rendheng ing wekdal wulan Desember ngantos wulan Januari.

Sumber *data* panaliten wonten ing panaliten menika *informan*. *Informan* menika dipunperang dados kalih inggih menika *informan* saha *informan pokok*. Wondene anggenipun nemtokaken *informan* wonten ing panaliten menika ngginakaken cara *snow-ball*

sampling saha *Purposive Sampling*. Miturut Sugiyana (2010: 125) *Snowball Samling* inggih menika teknik kangge nemtokaken *sampel* rumiyin ingkang jumlahipun alit, lajeng saged ageng. Dipunibarataken kadosta *bola salju* ingkang gelinding saking alit lajeng dados ageng. Wonten ing panaliten menika saged dipunwiwiti kanthi milih setunggal menapa kalih *informan*. Menawi saking data ingkang dipunparingaken dateng *informan* menika kirang jangkep, panaliten saged madosi *informan* malih kangge jangkepi data kalawau.

Miturut Sugiyana (2010: 124) *Purposive Sampling* inggih menika *teknik* ngempalaken data ingkang dipunginakaken kangge pertimbangan. *Purposive Sampling* menika kedah dipunpadosi *informan* ingkang sampun ahli lan mangertosi wonten ing bidang kasebut.

Teknik ngempalaken data inggih menika cara ingkang dipuntempuh kangge ngempalaken data ingkang jumbuh kaliyan dipunbetahaken. Cara kangge ngempalaken data menika wonten kalih inggih menika:

Data Primer, data ingkang awujud tembung-tembung ingkang dipunucapaken kanthi lisan kaliyan *informan* utawi *narasumber* ingkang sampun dipercaya. Cara kangge ngempalaken data primer menika saged dipunginakaken mawi:

1. Observasi Partisipan

Partisipan menika dipun perang dados kalih inggih menika: (1) *berpartisipasi aktif* inggih menika panaliti ngamati budaya kasebut kanthi derek wonten ing adicara budaya menika; (2) *Berpartisipasi pasif* inggih menika panaliti namung ngamati kemawon boten derek wonten ing adicara budaya kasebut.

2. Wawancara Mendalam

Wawancara mendalam menika dipunlampahi sakderengipun lan saksampunipun budaya ingkang dipunteliti menika kawiwitan. Miturut Moleong (2005: 186) wawancara inggih menika pacelathon ingkang gadhah ancas tartamtu. Pacelathon ingkang dipunlampahi dening kalih tiyang utawi langkung ingkang dipunwastani *pewawancara (interviewer)* ingkang paring pitakenan lan *terwawancara (interviewee)* ingkang maringi wangsulan.

3. Dokumentasi

Supados data ingkang dipunpadosi menika *valid*, panaliten kedah maringi dokumentasi kangge bukti menawi datanipun sampun *valid*. Dokumentasinipun saged awujud *foto-foto*, rekaman *Vidio*, rekaman wawancara, lan sapanunggalipun.

Moleong (2005: 216) ngandharaken bilih *dokumen* ingkang saben seratan utawi *film* menika sanes kados record, amargi boten dipunsamektakaken menawi boten wonten panyuwunan saking panaliti.

1. *Data Sekunder*, data saking buku-buku wonten perpustakaan. *Data* menika saged kangge nambahaken *data primer* supados langkung cetha lan saged dipunpercaya.

Supados anggenipun panaliten gampil ngempalaken data panaliten ginakaken piranti:

1. Lembar observasi
2. Pandom wawancara
3. piranti kangge ngrekam
4. Piranti kangge nyerat
5. Kamera utawi *handphone*

Cara kangge ngesahaken *data* menika ginakaken *teknik triangulasi*. *Teknik triangulasi* menika dipuntindakaken kangge cara pengecekan malih dateng *informan* saksampunipun asil wawancara menika dipuntranskrip. Trianggulasi ingkang dipunginakaken menika *trianggulasi sumber* lan *trianggulasi metode*.

Miturut patton (lumantar Moleong, 2005: 330) *triangulasi sumber* inggih menika kanthi mbandingaken saha ngecek malih derajat kapitadosan informan kanthi ginakaken wekdal lan piranti wonten ing penelitian kualitatif. Miturut patton (lumantar Moleong, 2005: 331) *trianggulasi metode* wonten 2 *strategi* inggih menika (1) *Pengecekan derajat kepercayaan penemuan hasil penelitian beberapa teknik pengumpulan data* lan, (2) *Pengecekan derajat kepercayaan beberapa sumber data dengan metode yang sama*.

Kangge nganalisis *data* menika panaliti kedah *sistematis* lan *intensif* angenipun nganalisis catatan lapangan, hasil wawancara, lan dokumentasinipun. Kanthi perbandingan ingkang *konstan* data ingkang sampun ngempal lajeng dipunparingi kode, lan dianalisis supados asiling teori menika sae.

Kangge nganalisis *data* menika panaliten ginakake induktif. Miturut Muhadjir (2002: 167) ngandharaken bilih Analisis *induktif* menika analisis *data* ingkang *spesifik* saking lapangan ndadosaken *unit-unit* lajeng dipunkategorisasi. Endraswara (2006: 30) mratelakaken bilih *Induktif* menika *penalaran* wonten panaliten.

ASILING PANALITEN

Kecamatan Piyungan menika salah satunggaling kecamatan ingkang wonten ing wewengkon kabupaten Bantul. Kecamatan Piyungan menika dipunperang dados 3 kelurahan inggih menika kelurahan Srimartani, Srimulyo, lan Sitimulyo. Kelurahan Srimulyo piyambak dipunperang malih dados 22 Padhukuhan inggih menika Padhukuhan Jasem, Plesedan, Pandean, Ngelosari, Prayan, Kaligathuk, Jolosutro, Duwet Gentong, Ngijo, Jombor, Sandeyan, Kabregan, Payak Wetan, Payak Tengah, Payak Cilik, Ongopatran, Bintaran Wetan, Bintaran Kulon, Klenggotan, Cikal, Bangkel, Kradenan.

Padhukuhan Payak Wetan menika salah satunggaling padhukuhan ingkang mlebet wonten ing kelurahan Srimulyo. Dene wonten ing Padhukuhan Payak Wetan menika dumadi saking 4 RT inggih menika RT 1, RT 2, RT 3, RT 4. Padhukuhan Payak Wetan dumunung wonten ing kirang langkung 20 km sisih wetan saking pusat kota Kabupaten Bantul.

Tradhaisi entas-entas wonten ing Padhukuhan Payak Wetan menika dipunlampahi menawi para among tani sampun paripurna anggenipun nggarap sabin. Tradhisi entas-entas menika badhe kalampahan kedah wonten ingkang mandhegani. Awit tiyang ingkang badhe ngawontenaken tradhisi entas-entas menika biyasanipun dipunpasrahaken ingkang saged mandhegani tata lampahipun tradhisi entas-entas. Tradhisi entas-entas menika ingkang mandhegani inggih menika tiyang ingkang dipunsepuhaken ingkang mangertosi babagan entas-entas utawi mbah Kaum. Tradhisi menika biyasanipun dipunlampahi ing mangsa panen an rendheng.

Panaliten bab tradhisi entas-entas dipunlampahi kanthi ningali tata lampahing tradhisi wonten ing Padhukuhan Payak Wetan. Panaliten menika dipunlampahi ing dinten Minggu Kliwon, 15 Januari 2017. Inggih dipunmadhegani dening Pakdhe Kadi kangge adicara mblowoki wonten sabin lan Mbah Kaum wonten adicara kenduri entas-entas.

Daerah menika salah satunggiling daerah ingkang subur, amargi kathah lahan kangge nanem ingkang ngasilaken panen ingkang sae. Leluhuripun warga masarakat Padhukuhan Payak Wetan menika dados tiyang tani, amargi rumiyin pakaryanipun wonten sabin. Saking asiling tetanen menika warga masarakat ngawontenaken sodakoh dateng tangga teparo kanthi upacara adhat kadosta entas-entas, methek utawi wiwit, dhekahan gedhe lan sanes-sanesipun. Upacara adhat menika dipuntindakaken saha dipunturunaken dateng warga saengga upacara

adhat menika dados tradhisi wonten ing masarakat Padhukuhan Payak Wetan.

Upacara adhat menika sami-sami saking asiling tetanen masarakat Padhukuhan Payak Wetan, ananging ingkang bedakaken menika wonten wekdal. Tuladhanipun menawi tradhisi entas-entas menika kawiwitan wonten ing wekdal mangsa rendheng saha dipunadani menawi para tani menika sampun rampung anggenipun nanem pantun. Menawi tradhisi methek utawi wiwit menika wekdalipun menawi para tani badhe manen pantun lan badhe dipunbeta mantok wonten griya.

Kanthi upacara-upacara menika masarakat ngaturaken sokur dateng Gusti Allah amargi sampun diparingi bagas waras, tetanenipun ingkang saged dipunginakaken kangge nyekapi kabetahan saha kangge gesang wonten ing alam donya.

Sakderengipun para among tani nindakaken tradhisi entas-entas, para tani tansah nindakaken tata cara garap sabin.

1. Uritan Wiji Pantun

Wiji pantun ingkang dipunginakaken kaliyan para tani menika wonen werni-werni *merkipun*. Tuladhanipun wonten Nampat, Nampat Super, Sihera, Ketan Raja Nangka, Mirongga, Mbah Genthit lan sanesipun. Wiji pantun ingkang badhe dipunginakaken kangge ngurit utawi *bibit* menika biasanipun wiji ingkang kuwalitasipun sae. Kangge damel *bibit* utawi wiji pantun menika kedah dipunkum wonten ember ingkang dipunparingi toyo sakcekapipun. Wiji menika dipunkum sak dangunipun kirang langkung 2 dinten. Wonten ing 2 dinten menika biyasanipun 1 dinten kangge ngekum wiji pantun, lajeng dipunangkat saking ember lan dipunbucal toyanipun lajeng dipuntengga 1 dinten malih kangge nengga wiji pantun thukul.

Menawi wonten wiji pantun ingkang boten sae utawi kopong biasanipun wiji menika katingal, amargi wiji ingkang boten sae utawi kopong menika ngambang wonten ing toyo.

2. Gadhangan utawi Papan kangge nyebar wiji pantun

Kangge ndamel gadhangan menika biyasanipun wonten pinggir sabin utawi celak kaliyan tulakan. Ancasipun ndamel gadhangan wonten celak tulakan menika supados anggenipun ngelepi wiji pantun samangkeh gampil. Ndamel gadhangan menika caranipun dipunpaculi supados siti menika saged subur lan gampil anggenipun nanem wiji pantun. Supados gampil anggenipun nyebar lan ngelepi, gadhangan menika biyasanipun dipundamel dados 2 utawi 3 gadhangan. kagunaanipun dipunperang menika supados toya kangge ngelepi wiji pantun menika gampil lan saged nggampilaken para tani anggenipun daut pantun.

3. Nyebar Wiji Pantun

Saksampunipun wiji pantun menika thukul alit-alit, lajeng wiji menika dipunsebar wonten gadhangan ingkang sampun dipunsiyapkan kaliyan petani. Sak sampunipun dipunsebar, lajeng wiji menika dipuntutupi ngginakaken awu kaliyan damen. Ancasipun wiji pantun dipuntutupi ngginakaken awu menika supados anggenipun ndaut samangkeh gampil. Menawi ancasipun wiji pantun dipuntutupi malih ngginakaken damen supados wiji pantun menika boten dipangan peksi utawi ayam.

4. Mbikak Wiji Pantun

Menawi sampun 1 minggu wiji pantun ingkang sampun thukul lajeng dipunbikak. Damen ingkang kangge nutup wiji pantun wau dipunpendhet kanthi ngatos-atos supados wiji menika boten risak. Menawi wiji pantun sampun dipunbikak lajeng wiji pantun menika dipuntengga malih kirang langkung 20 dinten.

5. Tamping lan Mopok

Tamping menika maculi utawi ngresiki galengan saking taneman-taneman liyar. Sak sampunipun galengan menika dipuntamping, lajeng dipuntutup ginakaken siti malih ingkang biyasanipun dipunsebad mopok. Ancasipun mopok menika supados menawi wonten bolongan utawi *lubang* ingkang saged mbocoraken menawi sabin nembe dilepi supados toyanipun boten wonten pundi-pundi.

6. Ngluku lan Garu (Nlaktor)

Kangge ngluku menika ingkang kagungan sabin biyasanipun nyuwun tiyang sanesipun kangge ngluku sabin menika. Amargi boten sedaya petani gadhah piranti luku utawi *tlaktor*.

7. Ndaut Wiji Pantun

Ndaut menika saking tembung daut ingkang ateges kedudut utawi kebedhol. ndaut menika mbedhol wiji pantun ingkang kala wingi dipundamel wonten ing gadhangan. Sak sampunipun wiji pantun umur kirang langkung 20 dinten, wiji pantun sampun saged ditanem wonten papan ingkang sampun dipunluku lan dados ler-leran.

8. Tandur

Saking sedaya tata cara among tani anggenipun badhe nanem pantun wonten ing ngginggil kala wau ingkang pungkasan inggih menika tandur. Sak sampunipun wiji pantun dipundaot lajeng para tani nyuwun biyantu kaliyan para tani sanesipun kangge mbiyantu nanem pantun wonten ing sabinipun.

Tata Lampahing Upacara Tradhisi Entas-entas

1. Mblowoki

Mblowoki menika saking tembung blowok ingkang tegesipun kecemplung ing wokan (luwangan). Mblowoki menika saksampunipun among tani bibar anggenipun nanem pantun wonten sabin. Menawi para

tani sampun bibar anggenipun garap sabin lan nanem pantun, lajeng damel jenang ingkang dipunsebad jenang blowok. Mblowoki menika maringi jenang blowok wonten pojok-pojok sabin.

Sakderengipun dipundongani, kedah nyamptakaken ubarampe sajen kangge blowoki. Ubarampe menika wonten awujud dhedhaharan kadosta jenang blowok lan sajen abon-abon inggih menika wonten sirih, injet, mbako, gambir, sekar setaman, dupa, wajib utawi artha. Saksampunipun dipunwaosaken donga lajeng sekar setaman menika dipunsebar wonten sabin. Sekar setaman menika dipunsebar saksampunipun dipunwaosaken donga supados taneman pantunipun dipunjagi kaliyan ingkang mbau reksa sabin menika saking omo-omo ingkang saged ndadosaken among tani *gagal panen* lan supados boten ganggu gawe.

Bibar ubarampe sajen sekar setaman dipunsebar wonten taneman pantun lajeng jenang blowok ingkang sampun didongani menika dipunbeta kangge diparingaken wonten pojok-pojok sabin.

2. Kenduri Entas-entas

Entas-entas menika saking tembung mentas ingkang tegesipun lagi wae utawi lebar wae. Entas-entas menika saksampunipun among tani bibar nanem pantun lajeng nindakaken mblowoki wonten sabin lan dalunipun ngadani kenduri entas-entas wonten griya.

Entas-entas menika dipunmandhegani dening Mbah Kaum ingkang mimpin donga saha Pakdhe Kadi ingkang paring pangertosan bab entas-entas dateng warga ingkang ndherek kenduri entas-entas. Sak derengipun tumpeng saha berkat dipundongani, dipunandaraken rumiyin dateng warga menawi Bapak Teguh utawi tiyang ingkang ngentas-entasi menika badhe sodhakoh kanthi ngawontenaken kenduri entas-entas lan nyuwun donga dateng Gusti Allah supados nanem pantun menika diparingi pantun ingkang sae lan

saged awet kangge kabutuhan gesang. Lajeng berkat dipunbagikaken dateng tiyang ingkang nderek kenduri.

Sak sampunipun berkat menika dipunbagikaken, lajeng dipundongani dateng Mbah kaum. Menawi sampun dipundongani lajeng ubarampe tumpeng menika dipunbagi dateng para rawuh ingkang ndherek kenduri. Ubarampe tumpeng ingkang dipunbagi menika dipunsebad ngalap berkah.

Ubarame Sajen

Ubarame sajen wonten ing tradhisi entas-entas inggih menika:

1. Jenang blowok

Jenang blowok menika dipundamel saking glepung beras, santen, sarem lan ron pandan ingkang tengahipun diblowoki utawi diparingi gendhis Jawi.

2. Sekar abon-abon

Sekar abon-abon menika wonten suruh, injet, mbako, gambir, sekar setaman, menyan, saha wajib utawi artha.

3. Tumpeng

Tumpeng menika dipundamel saking sekul gurih ingkang dipunbentuk lan dipunparingi ingkung, kacang, gudhangan, tigan sacekapipun lan sapanunggalipun. Inkgang bedakaken tumpeng wonten ing kenduri sanesipun menika menawi tumpeng kangge tradhisi entas-entas menika ginakaken sekul gurih saha ingkung. Sekul gurih menika dipundamel saking santen klapa, salam, sarem saha uwos utawi *beras*.

4. Inkgung

Inkgung menika dipundamel saking ayam kampung utawi Jago. Ayam menika dipunolah ginakaken toya ingkang dipungodhog diparingi brambang, bawang, garem saha salam. Lajeng ayam dipunmasak ngantos mateng utawi empuk. Menawi

sampun mateng ayam menika dipuntaleni wonten sikilipun.

5. Sekul Gurih

Sekul gurih menika kadamel saking uwos ingkang dipunbumboni ngginakaken santen klapa, ron salam, saha sarem. Sekul gurih menika dipunparingaken wonten cekethong lan diparingi kacang, ayam, saha kobis.

6. Gudhangan Bumbu Menggana

Gudhangan ingkang dipunginakaken wonten tradhisi entas-entas menika sami kaliyan gudhangan sanesipun. Ananging ingkang bedakaken kaliyan gudhangan sanesipun menika menawi gudhangan kangge tradhisi entas-entas ginakaken bumbu menggana. Gudhangan menika wonten bayem, kangkung, bayung, wortel, kacang panjang, takolan, saha tigan. Menawi bumbunipun menika dipunmasak ginakaken klapa ingkang sampun dipunparut lajeng dipunparingi bumbu bawang, kencur, ron jeruk, garem, gereh, saha gendhis jawi.

7. Sekar Boreh

Sekar boreh menika kadamel saking sekar setaman lajeng dipunparingaken cawan utawi wonten gelas ingkang diparingi toya. Sekar boreh menika wonten sekar mawar werni abrit saha pethak, mlathi, kenanga, kanthil saha wajib utawi artha wajib ingkang samangkeh dipunparingaken dening Mbah kaum.

8. Berkat

Berkat ingkang kangge maringaken dateng tiyang ingkang ndherek kenduri menika wosipun wonten berkat inggih menika sekul wajar, sekul gurih, ayam, janggan, bakmi, gudhangan, tigan, peyek, krupuk, kripiik tempe, pisang, saha jajanan pasar.

Makna Simbolis Ubarampe

Makna simbolis saking sajen menika gadhah teges werni-werni ingkang biyasanipun gayut kaliyan pagesangan tiyang ing salajengipun. Ubarampe ingkang dipunginakaken lan dipuntegesi maknanipun menika gumantung kaliyan masarakat ingkang pitados. Wonten ing ngandap menika salah satunggiling makna simbolis ubarampe wonten ing upacara tradhisi entas-entas.

1. Jenang Blowok

Jenang blowok menika gadhah makna simbolis kangge ngopah-opahi ingkang mbau reksa wonten sabin. Mblowoki menika ugi nyuwun donga supados taneman pantunipun boten rusak kengeng omo-omo ingkang saged ndadosaken among tani *gagal panen*.

2. Sekar Abon-abon

Sekar abon-abon menika simbol ingkang maknanipun kangge lantaran nyuwun donga dateng Gusti Allah.

3. Tumpeng

Tumpeng ingkang dipundamel saking sekul gurih ingkang dipunbentuk lancip menika gadhah makna tumuju dateng Pangeran utawi Gusti Allah. Wadhah kangge tumpeng menika ginakaken tampah amargi gadhah makna tumapak ing lampah wonten ing pagesangan.

4. Inkung

Makna saking ingkung menika kangge nalikung, ingkung menika gambaraken kewan ingkang namung buru senengipun kiyambak. Sahingga masarakat pitados menawi dados tiyang menika boteng namung buru senenge kiyambak. Kedah enget dateng tiyang sanesipun, saengga wonten sikil ingkung menika dipuntaleni.

5. Sekul Gurih

Sekul suci menika gadhah makna gondo arum. Warni pethak wonten sekul menika lambangipun menawi Kanjeng Nabi menika suci lan boten gadhah

dosa. Saengge dipunsymbolaken wonten sekul gurih utawi sekul suci.

6. Gudhangan Bumbu Menggana

Bumbu menggono menika kedah ginakaken ulam amargi gadhah makna tiyang tetanen menika kedah dados tiyang ingkang kiyat, amargi ulam alit mawon wonten ing segara saged glimpangaken kapal. Tiyang tetanen menika kedah kiyat lan maringaken manpangat saha saged maringaken kabetahan dening tiyang sanes kangge pagesangan salah satunggalipun uwos utawi *beras* kangge dhahar. Lajeng senajan sekedhik menika kedah dipunopeni supados saged mlumpuk.

7. Sekar Boreh

Masarakat pitados menawi maringaken toya kembang boreh wonten wingking talingan menika supados diparingi sehat saha supados menawi gadhah rejeki saged ngawontenaken tradhisi entas-entas. Toya saking sekar boreh menika diparingaken wonten wingking talingan supados “kelingan” utawi pangeleng-eleng.

8. Berkat

Berkat menika gadhah makna tiyang ingkang gadhah hajat menika maringi sodakoh utawi rejekipun kangge tiyang sanes.

DUDUTAN

Saking asiling panaliten saha pirembaran ingkang sampun dipuntindakaken, tradhisi entas-entas wonten ing Padhukuhan Payak Wetan, Srimulyo, Piyungan, Bantul menika saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika ngandaraken tata lampahing tradhisi entas-entas ingkang dipunlampahi dening among tani wonten ing Padhukuhan Payak Wetan, ugi mangertosi ubarampe sajen ingkang dipunginakaken wonten ing tata lampahing upacara, saha ngandaraken makna simbolik ubarampe ingkang dipunginakaken.

KAPUSTAKAN

- Departemen Pendidikan dan Kebudayaan. 1977. *Adat Istiadat Daerah Istimewa Yogyakarta*. Jakarta: Dinas Pendidikan dan Kebudayaan.
- Endraswara Suwardi. 2003. *Falsafah Hidup Jawa*. Yogyakarta: Penerbit Cakrawala.
- _____. 2006. *Metode Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Herusatoto, Budiono. 2001. *Simbolisme Dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindita Graha Widia.
- Koentjraningrat. 1990. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Liliweri, Alo. 2003. *Makna Budaya dalam Komunikasi Antarbudaya*. Yogyakarta: LKiS Yogyakarta.
- Moleong, Lexy J. 2005. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya Offset Bandung.
- Muhadjir, Noeng. 2002. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Reka Sarasin.
- Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J.B.Wolters'Uitgevers-Maatschappij N.V.
- Sugiyono. 2010. *Metode Penelitian Pendidikan*. Bandung: Alfabeta.
- Tim Balai Bahasa Yogyakarta. 2011. *Bausastra Jawa*. Yogyakarta: Kanisius.
- Tjaroko HP Teguh Pranoto. 2009. *Tata Upacara Adat Jawa*. Yogyakarta: Kuntul Press.